

*struggling against colonial and alien domination and racist regimes), were adopted despite the opposition of Western states – USA, Great Britain, and also Israel and SAR. The systematic advance of the international community, with participation of Ukrainian diplomacy, has created the necessary international-legal background for abolition of the most odious example of the state policy of racial discrimination in the contemporary history. The international law has adopted, not without the participation of Ukrainian SSR, the principles of racial equality and inadmissibility of racial discrimination.*

**Key words:** *Ukrainian SSR, UN, RSA, apartheid, international-legal status of the combatants struggling against colonial and alien domination and racist regimes.*

*Стаття надійшла 1 жовтня 2014 року*

УДК 342.2

**В. С. Боровікова,  
М. С. Кельман**

## **КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПІДХОДИ Б. КІСТЯКІВСЬКОГО**

*Розглянуто конституційні основи правової держави, одним із adeptів і теоретиків якої був Б. Кістяківський; велике наукове значення для юридичної науки має концепція такого типу держави, обґрунтуванню якої присвячено низку праць цього видатного вітчизняного теоретика права, послідовного прихильника розвитку і впровадження конституціоналізму як визначеної категорії характеристики найоптимальнішої форми державності, за якої зміцнюється й поглиблюється демократизм конституційної системи, розширюється й якісно зростає народне представництво, гарантується недоторканість прав та свобод людини і громадянина; проаналізовано інтерпретаційні підходи вченого до осмислення значення принципів конституціоналізму для засадничих підстав формування правової держави.*

**Ключові слова:** *конституціоналізм, правова держава, конституційна система, конституційний лад, концепція Б. Кістяківського, народне представництво.*

**Постановка проблеми.** Низка відомих вітчизняних правників (назвемо авторитетних фахівців у галузі конституційного права професорів В. Шаповала, А. Геогіцу, В. Погорілка, А. Крусяна, Ю. Тодику, М. Орзіха, Л. Юзькова) вважає (і для цього є чимало підстав), що феномен конституціоналізму набуває нині особливого значення і у теоре-

тичному, і прагматичному сенсі. Дуже важливим є глибоко осмислене сприйняття, а відтак і його практичне втілення в сьогоднішніх реаліях формування Української державності, що певною мірою було розпочато конституційною реформою, яка із зрозумілих об'єктивних причин сповільнила свій процесуальний розвиток. Однак це аж ніяк не применшує актуальності цієї проблеми.

Характеризуючи сучасну конституційно-правову доктрину України, вказуючи на об'єктивний характер та детермінованість її трансформації, що засвідчується тісним зв'язком із триваючим нині конституційним процесом, О. Скрипнюк підкреслює важливість теоретично осмисленого і практично закріпленого «демократизму конституційного ладу», що у, власне, доктринальному сенсі, на думку цього вченого, «означає створення найсприятливіших умов для широкої та реальної участі громадян в управлінні справами держави і суспільства, забезпечення багатоманітності політичного та культурного життя» [1, с. 23]. Наголошуючи на необхідності перенесення акцентів у конституційній доктрині на удосконалення інститутів взаємодії держави і громадянського суспільства, С. Скрипнюк пише: «Таким чином, гарантом демократизму конституційного ладу є демократизм держави та державних інститутів. Дійсно, саме держава виявляється тим загальним суб'єктом, який, підпорядковуючи свою діяльність конституційним нормам і принципам, водночас виступає гарантом стабільності конституційного ладу» [1, с. 24].

Слід погодитися зі слушним висновком В. Колісника, який вважає, «що, хоча засади конституційного ладу становлять базові соціальні цінності, ідеї та основоположні принципи конституціоналізму, проте з'ясувати, як саме зазначені засади набувають втілення у повсякденну державотворчу практику, неможливо без всебічного та системного аналізу конкретних конституційно-правових механізмів регулювання суспільно-політичних процесів та реалізації норм Основного Закону» [2, с. 87].

Саме у такому напрямі спрямовував понад сто років тому своє наукове зацікавлення проблемами державознавства Б. Кістяківський, досліджуючи основні аспекти сутності держави, її соціально-політичну роль і призначення, що відображалось, зокрема, в його концепції правової держави, в її відносинах із суспільством – ідеї народного суверенітету, пріоритеті прав і свобод особи.

**Стан дослідження.** Зазначимо, що поняття «конституціоналізм» у сучасному його значенні в науковій спадщині Б. Кістяківського не використовується. Очевидно, це пояснюється насамперед тим, що, по-

перше, учений не належав до фахівців, які спеціалізувалися на конституційному праві (щоправда, як окрема самостійна галузь юридичної науки вона сформувалася дещо пізніше, а на час активної діяльності Б. Кістяківського основна проблематика цієї галузі переважно розглядалася загальною теорією держави і права); по-друге, сам цей термін введено в обіг у 10–20-хх рр. ХХ ст. як доктринальне поняття, широко вживане і у юриспруденції, і в суспільних науках загалом. Доцільно зважати і на ґрунтовно аргументоване застереження американської дослідниці наукової спадщини українського правознавця Сьюзен Хейман, яка пише: «Оскільки Кістяківський вважав себе теоретиком державного права, а не політичним діячем, він зосереджувався на соціально-наукових методах визначення взаємовідносин емпіричного з нормативним та з ідеальними формами конституційного ладу й шляхом його розвитку. Він був академічним юристом, а не політичним дослідником-аналітиком конституціоналізму в Російській імперії, який вивчає функціонування або недоліки системи. Хоча він робив деякі політичні заяви (наприклад, його публічний заклик до амністії усіх політичних в'язнів, заарештованих під час революції 1905 р.) та досить скептично ставився до «гарантованого» конституційного устрою, суть його праць не була революційною. Він вивчав конституційні форми, питання прав людини та роль інтелігенції в суспільній та політичній трансформації імперії» [3, с. 137].

Присвятивши розділ («Конституціоналізм та правова держава») своєї монографії аналізу пропонованих українським правознавцем перспектив соціально-політичного реформування Російської імперії, С. Хейман, так би мовити, пунктирно, зважаючи на концептуальні завдання і мету свого дослідження, проаналізувала окремі засади конституціоналізму правової держави, яку вчений називав «найбільш досконалим типом державної формації». Не оминула цієї проблематики і М. Альчук, авторка ґрунтовного монографічного дослідження про філософсько-правову спадщину українського правознавця. У розглядуваному нами контексті вона обмежилася лише такою констатацією: «На переконання Б. Кістяківського, правова держава – це цілком послідовна, конституційна держава. Тобто, на рівні ідеального типу можна прирівняти конституційну державу до правової» [4, с. 170]. І хоч Р. Гринюк, В. Тимошенко, С. Максимов, Б. Усенко та інші вітчизняні вчені аналітично розглядали концепцію правової держави, сформованої Б. Кістяківським, однак вони не акцентували на конституціоналізмі як основній zasadі існування та функціонування такої найоптимальнішої суспільної організації народу.

**Метою** статті є, зважаючи на актуальність дослідження державно-правових засад конституціоналізму, аналітичне осмислення інтерпретації найважливіших аспектів конституційної ідеології, суспільно-політичного руху та конституційного стану суспільних відносин, об'єднаних категорією конституціоналізму, на матеріалі наукової спадщини Б. Кістяківського.

**Виклад основних положень.** Зважаючи на висловлене застереження щодо головної реконструкції понять, що необхідно для досягнення поставленої нами мети, водночас не заглиблюючись у теорію конституціоналізму для виразнішого осмислення цього поняття, актуалізації його з перспектив реалій сьогодення, звернемося до сучасних трактувань засадничих принципів цієї важливої категорії. «Конституціоналізм, – вважають вітчизняні фахівці з конституційного права, – будується на низці вироблених людством основних принципів, які стали світовими стандартами формування демократичної держави і громадянського суспільства... Вони мають забезпечити стійкий і поступальний розвиток інститутів конституціоналізму, а також є базовими нормативними основами функціонального механізму українського конституціоналізму. Принципи конституціоналізму покликани забезпечити становлення, розвиток і функціонування системи конституціоналізму. Їх теоретичне та практичне значення важко переоцінити.

Теоретичне значення принципів полягає в тому, що вони сприяють формуванню змісту конституціоналізму, додаючи йому цілісної і єдиної спрямованості, оскільки всі елементи – складові змісту (конституція і конституційне законодавство, конституційні правовідносини, конституційна правосвідомість і конституційний правопорядок) – мають чітко відповідати цим принципам, ґрунтуватися на них. Ці самі принципи є основоположними і для інституціонально-нормативної системи конституціоналізму.

Практичне значення принципів конституціоналізму полягає в їх безпосередньому впливі на конституційні реалії, в необхідності їх застосування при формуванні нормативної основи (конституційного законодавства) і функціонального механізму конституціоналізму, а таким при організації й реалізації публічної влади як його інституціональної складової, спрямованих на реалізацію мети сучасного конституціоналізму – забезпечення та охорону конституційно-правової свободи людини» [5, с. 72–73]. Ці важливі положення можуть слугувати для нас певною мірою методологічною основою аналітичного розгляду підходів Б. Кістяківського до обґрунтування конституційності правової держави, в якій превалює політико-правова ідеологія, історично пов'язана з феноменом

конституції як її Основного Закону, а також як практики відповідного правового регулювання суспільних відносин і правозастосування, що здійснюється на основі вищезазначених принципів.

Хоч як і підкреслювалось, Б. Кістяківський не належав до конституціоналістів, а радше був ученим-академістом, що в юриспруденції віддавав перевагу дослідженню загальнотеоретичних проблем держави і права, проте він глибоко розумів значення політико-правової доктрини, яка обґрунтовує необхідність установаження конституційного ладу в самодержавній Російській імперії, запровадження правління, обмеженого конституцією. Для нього ідеальною була політична система, що спирається на концепцію та конституційні методи правління. У курсі лекцій «Державне право (загальне і російське)», прочитаному Б. К. Кістяківським упродовж 1908–1909 навчального року в Московському комерційному інституті, вчений зазначав: «У сучасній державі влада повинна бути підзаконною, тобто підпорядкована верховенству закону... Панування права, або верховенство закону виявляється в трьох елементах, властивих організації сучасної конституційної держави. Ці елементи полягають 1) в тому, що діяльність вищих органів державної влади в сучасній державі підпорядкована вищому закону, або конституції; 2) в тому, що за особистістю в сучасній державі визнається відома сфера необхідно належних їй прав, і; 3) в тому, що законодавство в сучасній державі повинно бути погоджене з народною правосвідомістю, а для цього органом законодавства в ньому служить народне представництво» [6, с. 489].

Розглядаючи основи організації держави, учений підкреслював, що саме з поняттям конституції пов'язуються всі основні риси сучасної держави. «Правова держава і держава, яка володіє конституцією, тому і є синонімами, – підкреслював він, – бо з часу ухвалення конституції діяльність верховної державної влади стає підзаконною, тобто набуває правового характеру. Особливо важливе те, що всі подальші зміни в державному устрою або в організації і функціях верховних установ сучасної держави можуть відбуватися тільки шляхом ухвалення нового конституційного закону і ніяк інакше» [6, с. 489].

Надаючи певного значення конституційним і правовим ініціативам, які на початку ХХ ст. актуалізувалися під час революційних подій Росії, вчений вважав, що такі ініціативи, безумовно, знадобляться в разі соціального та політичного переформування суспільства за умов демократизації на конституційних засадах правлячої системи. У цьому сенсі важливо осмислено сприймати, за його словами, «в інтересах

наукового пізнання», поняття конституції, яке слід визначати так, щоб у нього входили основні риси правової або конституційної держави. «Тоді воно (це поняття. – *авт.*) буде стосуватися тільки конституційних, а не абсолютно-монархічних держав. У цьому більш вузькому сенсі конституцією є сукупність основних або установчих норм права, які визначають устрій держави, що володіє народним представництвом, і визначають склад й організацію вищих органів державної влади, гарантуючи підзаконність їх діяльності і недоторканість відомих прав особистості» [6, с. 489–490]. Переваги такого визначення поняття, на думку Б. Кістяківського, полягають у тому, що в ньому відображено характерні риси саме правової держави як особливого типу взаємоз'язку держави, права і демократії.

Конституційна система цього типу суспільної організації є тим державним ладом, який ефективно й послідовно захищає права людини, індивіда. Один із російських дослідників спадщини українського вченого С. Львов ще на початку 80-х років ХХ ст. писав: «Розшифровуючи поняття правової держави, Кістяківський наголошував на співвідношенні інтересів суспільства та індивіда, вважаючи цю проблему похідною від проблеми співвідношення права і держави, що взагалі характерне для буржуазних мислителів, які у пошуках обґрунтування позиції автономної особистості щодо держави не могли звернутися до обґрунтування іншого як правового. Як вважав Кістяківський, перехід суверенної влади до народу сам по собі не захищає інтереси особистості. З метою забезпечення індивідуальних прав необхідно добитися також обмеження сфери діяльності держави, що й досягається у правовій державі. Тут верховна влада, навіть якщо вона цілком належить народу, не абсолютна, а певним чином обмежена у тому сенсі, що не може посягати на недоторканні права і свободи громадян» [7, с. 93].

Конституційна система правової держави, на думку українсько-го вченого, базувалася на такому державному ладі, який ефективно і послідовно повинен захищати права кожної особистості, бо саме цьому слід надавати виняткового значення в утвердженні конституціоналізму в такій державі. «Обмеження влади в правовій державі, – підкреслював Б. Кістяківський, – ґрунтується на усвідомленні індивідуальних прав людини... За правового чи конституційного ладу досягається дотримання стану, за якого певна персональна сфера само визначеного індивіда не може порушуватися державою» [8, с. 144]. Дослідник вважав, що ці права визначатимуться членами спільноти на засадах толерантного ставлення до позиції кожного, а уряд лише підтримуватиме

таке розуміння. Конституційний лад за таких умов стане виявленням народного самоусвідомлення.

Практичне вирішення нагальних проблем конституційного реформування, на думку вченого, полягало в тому, щоб конституційний уряд разом із суспільством прагнув встановити суто соціальний устрій, за якого б забезпечувалися необхідні громадянам економічні та соціальні гарантії. «Державна система, здатна гарантувати й захистити права людини, на думку Кістяківського, – зазначає С. Хейман, – повинна діяти за написаними законами – конституцією – за підтримки населення. Ця ідеальна конституційна держава називається *Rechtsstaat*, тобто лад на засадах стабільних та фундаментальних законів» [3, с. 134].

Аналізуючи тогочасні державно-правові відносини в Російській імперії у контексті інших правовідносин публічного характеру, Б. Кістяківський як теоретик державного права (сатисфакцією цього визнання, як відомо, став успішний захист ним 1917 р. докторату), «сподівався, що належне функціонування конституційної системи забезпечить стабільність для соціальних і політичних змін, а також їх доцільне використання в соціальній, політичній і економічній структурі суспільства, насправді його визначення цілком розвиненої конституційної системи було ідеальним, тобто парадигмою, за допомогою якої можна було спостерігати за рівнем прогресу окремої держави»... отже, «формування конституційної системи було природним соціальним процесом, що розпочинався на завершальній стадії монархічного ладу, коли абсолютна монархія (а такою була тогочасна Росія. – *авт.*) уже містила деякі елементи правової держави» [3, с. 136]. Отже, з'явилася можливість констатації перших позитивних результатів упровадження практики конституціоналізму. У Росії це почалося з відомого маніфесту 17 жовтня 1905 р. й виданих царем та схвалених Державною думою чотирьох Законів, що репрезентували конституційну реформу, автократичним способом впроваджену в суспільство. Ґрунтовному аналізу цих законодавчих нововведень присвячено главу IX згаданого курсу лекцій. У цьому розділі під назвою «Перехід Росії до конституційного ладу. Наші нові державні установи і закони про них. Російські основні державні Закони» [6, с. 511–530] Б. Кістяківський висловив своє досить скептичне ставлення до запроваджуваного російським самодержавцем та його міністрами конституційного ладу, оцінював його як штучну, а не як реальну практику конституціоналізму, що аж ніяк не відповідало його ліберально-прагматичних і науково-виваженим поглядам на потреби тогочасного облаштування суспільно-політичного життя.

Ці політико-правові, філософсько-соціальні переконання Б. Кістяківського, його сприйняття й розуміння значення конституціоналізму сформувалися під впливом ідей і вчення М. Драгоманова, який був його гімназійним учителем, і згодом сприймався ним як один із чільних представників державницької ідей, котрий обґрунтував необхідність переходу абсолютистської Росії до конституційного ладу, висунув і своєрідно вирішив проблеми конституціоналізму і федералізму, політичної свободи, демократії, прав людини, місцевого самоврядування. «Як ніхто інший з його сучасників, на Україні, – підкреслила О. Скакун, – він сприяв виведенню прогресивної інтелігенції із ідейної безвиході й нігілізму на шлях усвідомленої політичної активності у справі державно-правової ідеології» [9, с. 3].

На цей шлях безперечно і став Б. Кістяківський, який упродовж усього життя був гідним імені свого вчителя, чимало зробив для популяризації його суспільно-політичних ідей. «М. Драгоманов виступав за республікансько-демократичну форму устрою держави. Найважливішим принципом, який закладався в її основу, був принцип конституціоналізму, що включав такі компоненти, як політична свобода суспільства і громадянина, котрі реалізовувались через народне представництво в центрі і широке самоврядування на місцях, широкі права і свободи людини» [10, с. 893]. Цю драгоманівську прогресивну ідею Б. Кістяківський розвинув глибше, сформулював із позиції теорії держави і права, певною мірою втілював у свою концепцію правової держави, основні засади якої виклав у праці «Держава і особистість». Найважливіші ознаки конституціоналізму такої держави можна тезово викласти, процитувавши (фрагментарно) завершальну частину цієї праці: «Дві підвалини правової держави – суб'єктивні публічні права та участь народу в законодавстві й управлінні країною – будуть цілком послідовно розвинені і розширені. Розширення це піде не тільки у сфері суто політичних і державних відносин, але й полягатиме... у поширенні тих же принципів на поле господарських відносин, які в правовій державі підлягають лише нормам цивільного права...».

Далі «... Маємо визнати, що між сучасною правовою державою і тією державою, яка здійснить соціальну справедливість нема принципової і якісної різниці, а є різниця лише в кількості її ступенів... Своїм найновішим соціальним законодавством вона немовби поділяє одну велику мету – створення безумовно справедливого ладу...».

І «... на підставі порівняльного аналізу різних типів держави, ми, вочевидь, повинні визнати, що *правова держава є найдосконалі-*



шим типом державного буття (курсив ученого. – авт.). Вона створює ті умови, з яких можлива гармонія поміж суспільним цілим і особистістю. Тут державна індивідуальність не гнітить індивідуальності кожної особи. Натомість тут у кожній людині представлена і втілена певна культурна мета як щось життєве і особисте» [11, с. 272–274].

Безумовно викладені міркування (зважаючи на лімітований обсяг подібних розвідок у нашій періодиці) лише частково відображають доволі широкий спектр науково-теоретичних обґрунтувань конституційності правової держави, в концептуалізацію поняття якої зробив Б. Кістяківський вагомий вклад. Тому ми прагнули наголосити лише на його основних, на нашу думку, емпіричних інтерпретаційних підходах до реалізації суспільного ідеалу – формування такої конституційної системи, яка б забезпечувала повноцінне функціонування правової держави.

**Висновки.** Отже, Б. Кістяківський, будучи послідовним і переконаним прихильником конституціоналізму (підкреслимо, його політико-правові погляди ще з юнацьких літ формувалися під впливом учення М. Драгоманова, який був його учителем та ідеям якого він залишався вірним упродовж усього життя, а також згодом під час навчання й стажування у провідних німецьких університетах, де спілкувався з відомими науковцями М. Вебером, Г. Еллініком та ін.), в обґрунтованій ним концепції правової держави інтерпретативно наголосив на основних ознаках конституційності правової держави, прагнучи довести, що саме такий тип соціально-політичної організації суспільства формується на засадничих принципах конституціоналізму. Проаналізувавши різні типи держав, учений зробив висновок, що тільки правова держава є найдосконалішою формою державного буття, адже саме в ній втілюються основні принципи конституціоналізму. Якщо йдеться про сучасні реалії українського державотворення, то чимало положень концепції Б. Кістяківського (наприклад, народне представництво – децентралізація влади), глибоко осмислених і належно апробованих для умов теперішньої практики державного управління, можуть застосовуватися під час реалізації стратегічного плану до 2020 р. репрезентованого Президентом України П. Порошенком на представницькій прес-конференції в Києві 24 вересня 2014 р.

---

1. Скрипнюк О. Сучасна конституційно-правова доктрина України / О. Скрипнюк // Право України. – 2013. – № 12. – С. 16–32.

2. Колісник В. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу / В. Колісник // Право України. – 2013. – № 12. – С. 71–92.

3. Хейман Сьюзен. Кістяківський: Боротьба за національні та конституційні права в останні роки царату / Сьюзен Хейман; пер. з англ. – К.: Основні цінності, 2000. – 304 с. – (Сер. «Спадщина»).
4. Альчук М. П. Філософія права Богдана Кістяківського: монографія / М. П. Альчук. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 300 с.
5. Крусян А. Конституційний процес в Україні: втілення принципів європейського конституціоналізму / Л. Крусян, Н. Мішина // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 3. – С. 72–79.
6. Кістяковский Б. Философия и социология права / Б. Кістяковский; сост., примеч., указ. В. В. Сапова. – СПб.: РХГИ, 1999. – 800 с. – (Русская социология XX века).
7. Львов С. А. Теория правового государства Б. А. Кістяковского: критический анализ / С. А. Львов // Правоведение. – 1983. – № 5. – С. 92–96.
8. Кістяковский Б. А. Государство правовое и социалистическое / Б. А. Кістяковский // Вопросы философии. – 1990. – № 6. – С. 141–159.
9. Скакун О. Ф. М. П. Драгоманов как политический мыслитель / О. Ф. Скакун. – Х.: Основа, 1993. – 142 с.
10. Рум'янцев В. О. Методологічні проблеми дослідження державотворення за часів української революції (1917–1921 рр.) / В. О. Рум'янцев // Права доктрина України: у 5 т. / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. – С. 888–932.
11. Кістяківський Б. О. Держава і особистість / Б. О. Кістяківський // Кістяківський Богдан. Вибране / пер. з рос Л. Г. Малишевської; упор., передмова і прим. Л. П. Депенчук. – К.: Абрис, 1996. – С. 237–372.

**Боровикова В. С., Кельман М. С. Конституціоналізм правового государства: інтерпретаційні підходи Б. Кістяківського**

*Рассматриваются конституционные основы правового государства, одним из адептов и теоретиков которого был Б. Кістяковский. Большое научное значение для юридической науки имеет концепция такого типа государства, обоснованию которого посвящен ряд работ этого выдающегося отечественного теоретика права, последовательного сторонника развития и внедрения конституционализма как определенной категории характеристики самой оптимальной формы государственности, при которой укрепляется и углубляется демократизм конституционной системы, расширяется и качественно возрастает народное представительство, гарантируется неприкосновенность прав и свобод человека и гражданина; в этом контексте анализируются интерпретационные подходы ученого к осмыслению значения принципов конституционализма для основополагающих предпосылок развития правового государства.*

**Ключевые слова:** конституціоналізм, правовое государство, конституційна система, конституційний строй, концепція Б. Кістяківського, народное представительство.

**Borovikova V. S., Kelman M. S. Constitutionalism of the legal state: interpretative approaches of B. Kistyakovskiy**

*Prominent Ukrainian law theorist, philosopher and sociologist B. Kistyakovskiy attached great importance of the search and the grounding of the theoretical principles of the constitutional order. According to his concept of the legal state the development of constitutionalism is grounded, his effective introduction of principles to practice of the creation of the state as one of the most essential conditions of realization of public ideal – imposition of the constitutional system first of all in the legal state. A number of works of the Ukrainian jurist is devoted to this range of problems, among which the following essay must be noted (according to the author) «State and Personality», where he developed the idea, mentioned in the journal's article «Legal and Socialist State». In these publications he appeared as adherent and theorist of the legal state, at the same time B. Kistyakovskiy declared himself to the scientific society as the consistent supporter of constitutionalism. Exactly on that ground the democracy of the constitutional system changes and getting deeper, people's representation broadens and grows qualitatively, inviolability of rights and freedoms of person and citizens is guaranteed. The interpretative approaches of the Ukrainian jurist to the comprehension of the value of the principles of the constitutionalism for the basic grounds of the development of the legal state are analysed in the article. A number of ideas presented by the scientist over one hundred years ago (in particular concerning people's representation as one of the conditions of decentralization of power) are actual for modern practice of state making.*

**Key words:** constitutionalism, legal state, constitutional system, constitutional order, concept of B. Kistyakovskiy, people's representation.

Стаття надійшла 28 жовтня 2014 року

УДК 342.8 (477)

**В. К. Гришук**

**ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ  
СУЧАСНИХ РЕФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ  
В УКРАЇНІ**

*Досліджено теоретичні питання щодо удосконалення політичної системи України. Зокрема розглянуто питання оптимізації державного управління в Україні. Із цією метою запропоновано розглянути питання про зміну повноважень Президента України, структури і правових засад діяльності Верховної Ради України. Розглянуто питання вдосконалення механізму законотворчості в Україні, зокрема щодо доцільності створення законопроектного органу – Державної Кодифікаційної комісії України. Обґрунтовано необхідність зміни правового статусу Всеукраїнського референдуму, а також про-*